

Co-funded by
the European Union

Stories4wings

2024-1-ES01-KA220-ADU-000255317

Technologische
Geletterdheid

De dag dat ik een
leugen deelde

Mijn naam is Marc en ik werk al 17 jaar als cipier. Ik ben 53 jaar oud en ik zou kunnen zeggen dat ik opnieuw leer leven in een wereld die sneller draait dan je je kunt voorstellen. Jarenlang heb ik gezien hoe waarheden vervagen en leugens worden aangekleed met filters, krantenkoppen en algoritmes. Ik ben geen expert in technologie of media, maar ik heb lang genoeg geleefd om te weten dat informatie – als die niet goed wordt begrepen – een val kan worden. En die val maakt geen onderscheid tussen binnen muren of onder de blote hemel.

Een paar maanden geleden stuurde mijn zus me een nieuwsbericht via WhatsApp. Het beeld was schokkend: een ambulance omringd door militairen, een vrouw met een bebloed gezicht en een enorme kop met de tekst: "De overheid injecteert gevaarlijke stoffen zonder toestemming in openbare ziekenhuizen." Ik stuurde het meteen door. Ik vond het schandalig. Hoe kon ik dat niet doen? Het voelde als burgerplicht, toch?

Dat was de dag dat ik een leugen vertelde.

Twee weken later vertelde mijn neef – die informatica studeert – me dat de afbeelding door AI was gegenereerd. Dat de ambulance niet eens thuishoorde in het land waar het zogenaamd plaatsvond, en dat de vrouw dezelfde kenmerken had als andere door AI gegenereerde gezichten: perfect symmetrische ogen, een porieloze huid, een bijna theatrale uitdrukking. De tekst was geschreven door een bot en de hele boodschap was bedoeld om angst aan te jagen. Ik was er helemaal ingetrapt.

Ik voelde me dom. Niet omdat ik iets onwaars deelde, maar omdat ik niet de middelen had om waarheid van verzinsels te onderscheiden. Wanneer hield burgerschap op met 'redeneren' en begon het te betekenen 'gewoon doorsturen'? Het zette me aan het denken over iets wat me nooit is geleerd: in het digitale tijdperk wordt informatie niet alleen geconsumeerd, maar ook gemanipuleerd.

Sindsdien ben ik gaan observeren. Elke keer dat iemand in de gevangenis nieuws kreeg, gebeurde dat via een gedeelde telefoon die via mazen in de wet en gunsten naar binnen was gekomen.

Er is geen context, alleen koppen. Buiten de gevangenis is het niet anders. Sociale media informeren niet, ze creëren verontwaardiging. Nieuws wordt van account tot account herhaald alsof het aantal keren dat het gedeeld wordt, de waarheid ervan bewijst.

En hoe zit het met beelden? Daar gaat de controle echt verloren. Er zijn foto's van politici die huilen op begrafenis die nooit hebben plaatsgevonden, beroemdheden die spandoeken met verzonnen slogans vasthouden, zelfs oorlogen die nooit hebben plaatsgevonden en toch echter aanvoelen dan de oorlogen die wél hebben plaatsgevonden. Een gevangene liet me een afbeelding zien van een gevangenisbrand in Rusland met gijzelaars en helikopters. Het was nep, gegenereerd door AI – maar er zaten schaduwen, reflecties en gedetailleerde uniformen in. Onmogelijk om zonder hulp te weten. Hoe moet een gewone burger weten dat dit nooit heeft plaatsgevonden?

Ik begon te graven. Ik leerde over websites die nieuws verifiëren, projecten die afbeeldingen analyseren en detecteren of ze door algoritmen zijn gegenereerd. Maar je moet weten hoe je moet zoeken, termen als deepfake, chatbots en generatieve algoritmen begrijpen – woorden die voor velen net zo vreemd klinken als het Strafwetboek.

Technologie is niet het probleem. Digitale ongeletterdheid wel. Niet het soort dat je ervan weerhoudt een app te gebruiken, maar het soort dat je ervan weerhoudt je af te vragen: waar komt deze informatie vandaan? Wie heeft het geschreven? Zijn er andere bronnen die het bevestigen? Wat is de bedoeling achter deze content?

Ik had een gesprek met Bert, een gedetineerde die filosofie op afstand studeerde. Hij vertelde me iets dat me is bijgebleven: "Het probleem is niet dat mensen leugens geloven. Het is dat ze niet meer weten wat waarheid betekent." Hij had gelijk. Wanneer de realiteit zo gefragmenteerd is, zo gepersonaliseerd door algoritmes, blijft er een versie van de wereld over die is afgestemd op onze angsten en vooroordelen. Wat we geloven, wordt wat we zien. En zo worden leugens waarheid.

Ik dacht aan vrijheid – niet de vrijheid die je krijgt als je de hoofdingang uitloopt, maar de andere: de vrijheid om zelf te denken, om onderscheidingsvermogen te hebben, om doelbewust te twijfelen. Die vrijheid kan ook gevangen zitten, zelfs buiten de gevangenis. Wat is er nodig om haar te bevrijden? Onderwijs, ja. Toegang, ook. Maar bovenal: de bereidheid om te leren en om te twijfelen aan wat we denken te weten.

Ik keek nog eens naar die ambulancefoto. Nu ziet het er belachelijk uit. De ogen van de vrouw zijn te perfect. Geen rimpel, geen vlekje. Haar bloed lijkt op verf. De achtergrondverlichting past niet bij het tijdstip. Maar niemand heeft me geleerd hoe ik dat moest zien. Ik heb het geleerd nadat ik gefaald had. Nadat ik een leugen had verteld.

En het is niet alleen een persoonlijk verhaal. Het is een wereldwijd fenomeen. Tientallen gedetineerden vragen zich af waarom hun families absurde geruchten geloven. Volwassenen kunnen niet zeggen of een video in hun buurt is opgenomen of door een machine is gegenereerd. Mensen wantrouwen alles – behalve wat bevestigt wat ze al denken.

Zo werkt desinformatie: het voedt wat ons pijn doet, wat ons dwarszit, wat ons boos maakt. Het geeft ons het gevoel ergens bij te horen – zelfs als het een vergissing is.

Vandaag weet ik dat elk verhaal, elke afbeelding, elke tekst op een scherm een pauze verdient. Een adempauze. Een vraag. Want de eerste stap naar vrijheid – zelfs in dit digitale tijdperk – is leren om niet alles in één keer te slikken.

Dus, als je dit leest – in de gevangenis of daarbuiten – doe jezelf een plezier: twijfel. Niet uit wantrouwen, maar uit respect voor jezelf. Want niemand anders zal je onderscheidingsvermogen beschermen. En de waarheid, zelfs verborgen onder duizend gedeelde leugens, is het zoeken waard.

De steun van de Europese Commissie voor de productie van deze publicatie houdt geen goedkeuring in van de inhoud ervan, die uitsluitend de mening van de auteurs weergeeft. De Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik dat van de daarin opgenomen informatie kan worden gemaakt.

De publicatie verkrijgt de Creative Commons licentie CC BY-NC SA.

Deze licentie staat u toe het werk te distribueren, te remixen, te verbeteren en erop voort te bouwen, maar uitsluitend voor niet-commerciële doeleinden. Bij gebruik van het werk en fragmenten daarvan moet

1. Vermeld de bron en een link naar de licentie. Eventuele wijzigingen moeten worden vermeld. De auteursrechten blijven bij de auteurs van de documenten.
2. Het werk mag niet voor commerciële doeleinden worden gebruikt.
3. Als u het werk opnieuw samenstelt, converteert of erop voortbouwt, moeten uw bijdragen onder dezelfde licentie worden gepubliceerd als het origineel.